

Viteški redovi na području Hrvatske

Garvanović, Filip

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:251775>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Filip Garvanović

Viteški redovi na području Hrvatske

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Danijel Jelaš

Osijek, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet u Osijeku
Odsjek za povijest
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i povijesti

Filip Garvanović

Viteški redovi na području Hrvatske

Završni rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijesti,
znanstvena grana hrvatska povijest srednjega vijeka

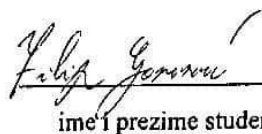
Mentor: doc. dr. sc. Danijel Jelaš

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 17. 9. 2024.

 0122230782
ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Križarski ratovi i nastanka viteških redova	2
3. Viteški redovi na području Hrvatske	4
3.1. Vitezovi Hrama-templari.....	4
3.1.1. Templari u Hrvatskoj	5
3.1.2. Templari i ugarsko-hrvatski kraljevi.....	6
3.1.3. Ukinuće templarskog reda	10
3.2. Vitezovi hospitala svetog Ivana Jeruzalemskog-hospitalci ili ivanovci....	12
3.2.1. Ivanovci u Hrvatskoj do 1312. godine.....	13
3.2.2. Povijest ivanovaca do 1526. godine	16
3.2.3. Ivan od Paližne	19
4. Preceptorati i posjedi viteških redova	21
5. Zaključak	23
6. Literatura.....	24

Sažetak

Ovaj završni rad obraditi će temu viteških redova na području današnje Republike Hrvatske, odnosno kako su se viteški redovi, prije svega templari i hospitalci (ivanovci), uklopili u političku, društvenu i ekonomsku sliku hrvatskog razvijenog srednjeg vijeka. Do pojave viteških redova dolazi za vrijeme križarskih ratova, a redovi su imali više funkcija, od kojih je ona glavna bila zaštita putnika i hodočasnika na putu prema Svetoj Zemlji. Veliku ulogu su imali templari i hospitalci, koji su i najpoznatiji viteški redovi. S vremenom su viteški redovi širili svoj utjecaj te su postali sveprisutni politički i ekonomski faktor u brojnim zemljama, pa tako i u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu. Na našim područjima viteški redovi su stekli brojna područja, kao i brojne povlastice koje su dobivali direktno od kraljeva u obliku darovnica i slično. Na prostoru Hrvatske, sve do prvih desetljeća 14. stoljeća, vrlo su aktivni bili templari, koji su sudjelovali i u borbama protiv Tatara. Nakon njihova ukidanja na početku 14. stoljeća, na snazi dobivaju hospitalci koji i preuzimaju područja koja su bila u templarskom posjedu. Tijekom iduća dva stoljeća hospitalci će aktivno sudjelovati u brojnim događanjima koja su potresala Ugarsko-hrvatsko Kraljevstvo, kao što su pobune i izbori za kralja. Međutim, s vremenom i njihova moć i utjecaj slabe, a s ovih prostora nestaju nakon ugarskog poraza na Mohačkom polju 1526. godine. Iste godine se povlače i s otoka Rodosa, sjedišta viteškog reda te se nastanjuju na Malti, zbog čega su danas poznati i kao Malteški vitezovi. Ovi viteški redovi su smatrani uzorima pravog kršćanina te su svojom požrtvovnošću na bojnopolju, ali i moći u vremenu mira bili savršen primjer elitnog društva razvijenog srednjeg vijeka.

Ključne riječi: *templari, ivanovci, priorat, Vrana, ugarsko-slavonska provincija, Ivan do Paližne, preceptorat*

1. Uvod

Glavni problem s kojim će se ovaj rad baviti jest povijest viteških redova na prostoru Hrvatske, prije svega se to odnosi na templare i hospitalce (ivanovce). Oba reda su nastala u vrijeme križarskih ratova te su postali vrlo važna gospodarska i politička karika, ne samo na prostoru Ugarsko-hrvatskog kraljevstva u vremenu od 12. do 16. stoljeća, nego i na području čitave Europe. Premda je njihova prvotna zadaća bila zaštita hodočasnika na putu prema Svetoj Zemlji, što su činili templari, odnosno briga o bolesnima i ranjenima što je bila zadaća hospitalaca, s vremenom su zahvaljujući raznim poklonima i donacijama kraljeva i plemića, ali i crkvenih dostojanstvenika stekli veliko bogatstvo, ali i brojne neprijatelje.

Prostor Hrvatske je u vremenu nastanka viteških redova bio samo usputna postaja za brojne vojske križara na putu prema Svetoj Zemlji, a kako se može iščitati iz povijesnih spisa, taj put nije bio nimalo ugodan. Problem se prvenstveno nalazio u nepovjerenju koje je lokalno stanovništvo imalo prema strancima koji su neometano prolazili njihovom zemljom. Kako je već spomenuta viteški redovi su često do posjeda dolazili poklonima, odnosno donacijama, a kako se čini upravo na taj način su templari i ivanovci došli do prvih posjeda u Hrvatskoj. S vremenom su se ti posjedi povećavali, ali se povećavala i „prisnost“ kraljeva i viteških redova. Ovdje treba uzeti u obzir i činjenicu da su viteški redovi činili elitnu grupu redovnika-vitezova, koji su u očima svojih suvremenika i običnih ljudi bili neka vrsta „božje vojske“ te su zbog toga i imali posebne povlastice koje su se tijekom vremena mijenjale. Jedna od takvih je bila ne plaćanje određenih nameta, što ih je često dovodilo u sukobe s biskupima i nadbiskupima. Kao najvažnija povlastica svakako se može smatrati samostalnost od kraljeve vlasti, to jest viteški redovi su odgovarali samo papi i vrhovno magistru, poglavaru svakog reda.

Od 12. do 16. stoljeća templari i ivanovci su živjeli više-manje lagodnim životom na prostoru Hrvatske, dobivajući posjede i iskorištavajući status miljenika kralja do krajnjih granica. Može se slobodno reći da je gotovo čitavi prostor današnje Hrvatske u nekom razdoblju razvijenog i kasnog srednjeg vijeka bio u posjedu templara ili ivanovaca. Stoga ne treba čuditi da i danas postoje vidljivi ostatci njihove prisutnosti, iako su iznimno rijetki. Ovi „božji vojnici“ definitivno su sudjelovali u stvaranju jedinstvene povijesti hrvatskog srednjeg vijeka.

2. Križarski ratovi i nastanka viteških redova

Nastanak viteških redova i podrijetlo njihovog utjecaja treba tražiti u vremenu kasnog 11. stoljeća i prve polovice 12. stoljeća, preciznije u vremenu Križarskih ratova. 11. stoljeće je razdoblje kada dolazi do velikih prevrata u religijskom poimanju europske i svjetske povijesti. Najprije 1054. godine dolazi do Velikog raskola kada se dotad ujedinjena Crkva dijeli na Zapadni obred, odnosno katoličanstvo, te na Istočni obred, odnosno pravoslavlje. Na taj način se podijelila i Europa, a prostor Hrvatske je bio na samoj granici, ali je uvijek stajao čvrsto uz bok rimskoga pape. Glavna pozornica na kojoj su viteški redovi imali veliku ulogu, Sveta Zemlja (Izrael), bila je na teritoriju tadašnjeg Bizantsko Carstva. Bizant, koji će i sam postati žrtvom križarskog zanosa, imao je čvrstu kontrolu nad spomenutim područjem i nastojao je pružati što veću zaštitu hodočasniciima koji su putovali u Svetu Zemlju. Na tom uskom prostoru je postojala određena ravnoteža između Bizanta, Fatimida u Egiptu te Abasida iz Bagdada. Ravnoteža se naglo narušava 1076. godine kada Seldžuci osvajaju Damask. Nakon toga hodočasnici koji su putovali u Jeruzalem kako bi iskupili svoje grijeha bili su pod konstantnom prijetnjom napada pljačkaša i sličnih opasnosti. Prisutnost Seldžuka bila je jedan od povoda za pozivanje na križarske ratove. Ali tu je postojala i određena doza solidarnosti koje su zapadne mogle iskazati svojim istočnim susjedima u vremenima nevolje. Još jedan čimbenik je onaj društveno-ekonomske prirode, a to su demografska eksplozija stanovništva, nedostatak obradivih površina, ekonomski napredak i potreba za proširenjem tržišta.¹

Križarski rat je bio ideja nekoliko papa i brojnih europskih vladara, ali nitko nije smogao snage i odlučnosti napraviti taj veliki korak koji će ubrzo promijeniti stranice europske povijesti. Taj korak je poduzeo papa Urban II., koji je 1095. krenuo u skupljanje vojske za obranu Kristova groba. Od njega je veliku pomoć tražio i bizantski car Aleksije Komnen koji nije uspijevao izdržati stalne napade Seldžuka. Papa je pozvao brojne plemiće njihove sinove da se odazovu na ovaj „sveti rat“. Brojni su vidjeli taj poziv kao mogućnost za stjecanje velikog bogatstva i slave. Papa je na taj način pokušavao riješiti i problem velikog nasilja koje se događalo po zapadnoj Europi, gdje su bande napade i ubijale te pljačkale brojna kršćanska područja, a ti pljačkaši i razbojnici su često bili sinovi uglednih velikaša.² Okupljeni su slušali obećanja o brojnom plijenu koji mogu oteti Kristovim protivnicima i ubojicama kršćana.

¹ Franjo Šanjek, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*, (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991), 107-108.

² Barbara Frale, *Templari*, (Zagreb: Profil, 2010), 30.

Cilj Urbana II. je bio pobuditi interes plemstva i vojske koji bi služili bizantskog cara kao neka vrsta pomoćnih jedinica.³ Pred kraj 1095. godine Urban II. je donio proglas iz Clermonta u kojem poziva sve kršćane da se odazovu obrani Kristova groba te da pomognu u borbi protiv muslimanskog neprijatelja. Krenuo je Prvi križarski rat čiji je glavni cilj oduzimanje Jeruzalema iz ruku Seldžuka i uspostavljanje vojne kontrole nad tim područjem. Prvi križarski rat je trajao do 1099. godine kada je konačno zauzet Jeruzalem, a Seldžuci su se povukli. Tada su u Svetoj Zemlji uspostavljene tri državne cjeline radi bolje obrane od mogućih opasnosti: Kraljevstvo Jeruzalem, Kneževina Antiohija i Grofovija Edesa.⁴ Kraljem Jeruzalema postao je Balduin I. koji je imao velikih problema jer je veliki broj križara napustio Svetu Zemlju nakon pobjede, a oni koji su ostali nisu bili dovoljna sigurnost od opasnosti. Već 1115. Balduin traži pomoć križara kako bi postigao nekakvu sigurnost u Jeruzalemu. Na tom području su bile prisutne brojne vojne straže, razmještene po dijelovima grada. Jedna od njih je bila na području Salamonova hrama. Jednoj od takvih skupina pripadao je i Hugues de Payens koji je nakon strašnih nedaća koje su ih zatekli u Svetoj Zemlji poduzeo inicijativu u obrani Svete Zemlje. Oko 1120. uzimaju tri monaška zavjeta pokornosti, siromaštva i neporočnosti pred patrijarhom koji im službeno povjerava zadaću obrane hodočasnika od islamskih pljačkaša. Balduin II. im poklanja zgradu u blizini Salamonova hrama te se članovi bratstva počinju nazivati *Militia Salomonica Templi*, kasnije *fratres templi* ili jednostavno *templari*.⁵

³ Frale, *Templari*, 31.

⁴ *Isto*, 34.

⁵ *Isto*, 38-39.

3. Viteški redovi na području Hrvatske

Viteški redovi se zaista mogu smatrati fenomenom srednjega vijeka, kako u Europi tako i na hrvatskom području. Najjednostavnija definicija viteškog reda bi bila da je viteški red elitna grupa, ili kako se često nazivaju bratstvo, redovnika-križara čija je prvotna misija bila zaštita hodočasnika na putu prema Svetoj Zemlji, ali s vremenom izrasli u prvoklasne bankare Europe. Najpoznatiji viteški redovi su bili templari i hospitalci (ivanovci) o kojima će biti i najviše govora, ali tu su još i njemački vitezovi ili teutonci, na koje se ovaj rad neće fokusirati jer njihova prisutnost je veoma slaba na području Hrvatske. Ono po čemu su viteški redovi bili posebni jest činjenica da su za svoje postupke odgovarali samo papi i nikome drugom, što ih je često činilo „nedodirljivima“ od strane lokalnih vlastelina pa i nekih kraljeva. U Hrvatskoj prisutnost viteških redova nalazima u gotovo svim krajevima, od Dalmacije do istočne Slavonije. Posebno se ističe područje Vrane kod Pakoštana koje je služilo kao glavno sjedište za ovo područje, kako templarima tako i hospitalcima. U razdoblju od 12. do 14. stoljeća viteški redovi proživljavaju svoje „zlatno doba“ na ovim prostorima, ali ono polako prestaje ukidanjem templarskog reda i konačno početkom osmanskih provala na hrvatsko područje.

3.1. Vitezovi Hrama-templari

Templari su svakako najpoznatiji viteški red te su i danas okruženi tajnama i mistikom. Na početku rada je bilo spomena o njihovom nastanku, ali vrijedi to proširiti. Hugues de Payens je jedan od osnivača templara, a godinom nastanka ovog reda se smatra 1119. godina. Nazivali su se „Siromašni vitezovi Kristovi“, ali i „Siromašni vitezovi hrama Salomonovog“ jer im je Balduin II. dao prostorije nekadašnjeg Salomonovog hrama kao sjedište. Templari su živjeli po benediktinskim pravilima. S vremenom se brojnost družine ili bratstva povećavala. 1128. godine održava se koncil u Troyesu na kojem su templari službeno priznati od strane Svete Stolice. U izradi pravila templarskog reda, kojih je bilo sedamdeset i pet, glavnu je ulogu imao sveti Bernard, a pravila su bila slična onima cistercitskog reda.⁶

Templari su se dijelili na vitezove i štitonoše, te nevitezove (svećenici i drugi pomoćnici). Svaki je od templara imao svoju opremu, to jest odjeću i svoje oružje. Papa Inocent II. 1139. godine potvrđuje instituciju templara bulom „Omne datum optimum“, nakon koje se broj templara

⁶ Lelja Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj* (Zagreb: Dom i svijet, 2002), 11-12.

povećao. Osam godina kasnije templari osnivaju i prvo sjedište u Europi, a ono se nalazilo u Parizu.

Ubrzo su osnovane i templarske pokrajine koje su se nalazile u Francuskoj, Španjolskoj, Portugalu, Ugarskoj, Njemačkoj te na Bliskom istoku. S povećanjem moći povećavala se i zarada te su templari često bili bogatiji i od pape i od kraljeva. Sva imovina je pripadala generalnom kapitul⁷, a na čelu Reda je bio veliki magistar („veliki meštar“). Velikog magistra je zamjenjivao senešel, a vrhovni vojni zapovjednik je bio maršal. Magistar je bio naziv i za svakog poglavara pokrajine. Pokrajina se dijelila na „kuće“ (*domus*) kojom je upravljao preceptor, a to se područje nazvalo preceptorat.⁸ Zanimljivo je to da je bilo pokušaja spajanja viteških redova, templara i ivanovaca, i to u 13. stoljeću, a posebno nakon pada utvrde Akko 1291. te kraja križarskih pohoda, ali ta ideja nikada nije zaživjela.

3.1.1. Templari u Hrvatskoj

O templarima na hrvatskim prostorima se i nije puno pisalo, tako da literatura nije previše opsežna. O njihovoj prisutnosti i političkom te ekonomskom utjecaju najviše se doznaje iz različitih povijesnih izvora, raznih darovnica, zapisa i slično. Od autora koji su govorili o templarima u Hrvatskoj prije svega treba izdvojiti Ivana Kukuljevića Sakcinskog i njegovu raspravu *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*. Od ostalih autora izdvajaju se Ivan Tomko Mrnavić i Gabrijel Kolinović sa djelom *Chronicum Templariorum*.⁹ Od novijih autora treba izdvojiti Lelju Dobronić sa knjigom *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*.

Križari su na svojem putu prema Svetoj Zemlji više puta prolazili kroz hrvatske krajeve te postoje brojna svjedočanstva o negostoljubivosti terena, kao i o neprijateljskom raspoloženju lokalnog stanovništva prema križarskoj vojsci. Pretpostavlja se da su templari na područje Hrvatske došli u razdoblju između drugog i trećeg križarskog rata, vjerojatno kako bi osigurali prolazak hodočasniciima kroz opasna i negostoljubiva područja. Nažalost nema dovoljno povijesnih izvora koji bi jasnije prikazali razloge dolaska templara u Hrvatsku. Iako je sačuvano nešto isprava, i dalje je jako teško precizno odrediti kad su templari došli u Hrvatsku, odnosno u pojedina sjedišta.¹⁰

⁷ Generalni kapitul je bio skup poglavara te su oni jedini mogli određivati poglavare pojedinih pokrajina

⁸ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 13.

⁹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 25.

¹⁰*Isto*, 26-27.

Unatoč malenom broju izvora, u mnogim spisima mogu se pronaći imena preceptora, preceptorata, raznih posjeda i slično. Po imenima se daje zaključiti da su brojni templari u Hrvatsku došli iz Francuske, što i ne čudi budući da je sjedište Reda bilo u Parizu. Pripadnici domaćeg stanovništva se rijetko pojavljuju. Područja Hrvatske se nalazilo u provinciji zajedno sa Ugarskom, a upravitelj provincije se nazivao *magister per Ungariam et Sclavoniam*. Templari su u suštini bili veliki feudalski koji su imali brojne posjede koje su dobivali najčešće kupnjom ili raznim darovnicama. Zemlju su najčešće obrađivali domaći seljaci.

3.1.2. Templari i ugarsko-hrvatski kraljevi

U razdoblju od 12. stoljeća pa sve do ukidanja templara početkom 14. stoljeća ugarsko-hrvatski kraljevi su održavali blizak kontakt s templarima njihovim vođama na području Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. To se vidjelo u brojnim darovnicama koje su templari dobivali od kraljeva, a „darovi“ s najčešće bili posjedi, posebno na području Hrvatske. U templarima su vidjeli i neku vrstu veće povezanosti sa Svetom Stolicom te su vrlo rado dopuštali naseljavanje templara na prostoru Kraljevstva.

Jedan od prvih kraljeva koji je radio na kvalitetnim odnosima sa templarima je bio Stjepan III. On je potvrdio templarima donaciju bosanskog bana Borića, a koji je templarima dao Zdelu na sjeverozapadnom dijelu Bilogore. Kasnije su tu donaciju potvrdili Bela III. i Andrija II.¹¹ Ban Borić je te posjede ostavio najvjerojatnije oporučno jer su mnogi plemići to radili, smatrajući to izuzetno bogougodnim činom.¹² Još jedan posjed koji je došao u ruke templara je bila Vrana, koja će biti sjedište kako templara tako i hospitalaca u Hrvatskoj. Taj posjed sigurno nije bio doniran, jer nakon zauzimanja posjeda dolazi do sukoba s lokanim biskupom.¹³ O Vrani će biti govora u posebnom poglavlju rada. Brojni biskupi i crkveni velikodostojnici su vidjeli u templarima i ostalim viteškim redovi neku vrstu „božje vojske“ te su zbog često darivali posjede koje su imali. Tako je ninski biskup crkvu darovao sv. Petra u Bojišću u Ravnim Kotarima, gdje su templari podigli *hospital* odnosno konačište u skladu sa svojim pozivom. Zadnjom trećinom 12. stoljeća ugarsko-hrvatski kralj je bio Bela III., koji je također bio vrlo sklon templarima. On

¹¹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 28.

¹² Helen Nicholson, „Vitezovi Krista“, *Lucius : zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius*, 1 (2002.), sv. 2: 163.

¹³ Tomislav Matić, „Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru“, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 41 (2009.), br.1: 371.

im je potvrdio selo Glogovnica koje su templari navodno dobili od biskupa Prodana.¹⁴ O njemu je pisao povjesničar Baltazar Adam Krčelić koji govori o tome kako je Prodan bio dobar biskup te je navodno on doveo templare u zagrebačku biskupiju. U vremenu Bele III. templari su stekli brojne posjede. Spominju se posjedi u županiji Gora, te sela Kupa, Krešeno i Tržina. Bela se iskazao i sam kao veliki mecena templara, a to se posebno vidi po tome što im je 1183. ili 1184. godine darovao Senj. Templari su tako dobili sve institucije grada, crkvu svetog Jurja i sve ostalo što je pripadalo crkvi.¹⁵ Osim darovanjem templari su često preuređivali napuštene crkve i tamo osnivali svoje hospitale. Tako su u Istri u najmanje dva slučaja preuzeli napušteni benediktinski samostan. U vremenu Bele III. templari na čitavom području provincije Ugarske i Slavonije dobivaju posebne povlastice koje ih još više udaljavaju od običnih ljudi te ih čine gotovo nedodirljivima. Te se povlastice odnose na to da se u kuću templara ne smije dolaziti bez najave, a to je vrijedilo i za običnog čovjeka, vlastelina ili bilo kakvog plemića. Ako bi došli nenajavljeni, templari su imali potpuno pravo otjerati pridošlice.

Iako je imao položenu križarsku zakletvu, Bela III. nije nikada otišao u križarski rat. To breme je palo na njegove sinove, Emerika, koji ga je naslijedio te Andriju II. koji je postao hrvatski herceg. Tada dolazi do sukoba među braćom koji rješava papa Inocent III, koji je pozvao na četvrti križarski pohod. Emerik je dodatno pojačao povlaštenu status templara, tako da su oni na kraju 12. stoljeća, osim mnogih zemljišnih posjeda i svojih sjedišta, imali i pravno i gospodarski povlaštene položaje.¹⁶

13. stoljeća označava posljednje stoljeće ove viteške elite na području Hrvatske, ali i čitave Europe. Dolazi i do velikih promjena, kako političkih tako i ekonomskih. 1202. križari zauzimaju Zadar kao oblik isplate Mlečanima za prijevoz do Svete Zemlje u koju nikad nisu došli jer su dvije godine kasnije, 1204. godine zauzeli Konstantinopol i uspostavili Latinsko Carstvo. Na području Ugarske i Hrvatske situacija je bila relativno mirna. Emerik je čvrsto vladao te je u Andrijinoj ispravi iz 1209. godine zapisano da je potvrdio brojne posjede templarima koje su dobili od prijašnjih kraljeva. Neke je posjede i povećavao, kao na primjer templarski posjed Glogovnica. Emerik je relativno kratko vladao, a na slijedio ga je Andrija II. koji je vladao idućih trideset godina. Andrija je na područje Gorske županije doveo cistercite što je stavilo templare u nezgodan položaj.¹⁷ Zbog neizbježnih nesporazuma između templara i

¹⁴ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 31.

¹⁵ *Isto*, 33.

¹⁶ *Isto*, 35.

¹⁷ *Isto*, 36.

cistercita kralj je morao napraviti određene promjene u vlasničkim odnosima u Gorskoj županiji.

Do nesuglasica je došlo i u Vrani. Početkom 13. stoljeća papa je poduzeo intervenciju u sporu između templara te ninskog i kninskog biskupa.¹⁸ Ninski biskup se pomirio s templarima, ali ga je kninski biskup, bez znanja templara, izopćio. Kao što je već spomenuto, Andrija II. je potvrdio 1209. godine sve povlastice templarima koje su im dali prijašnji vladari. U svojoj ispravi je objavio i svojevrsnu „inventuru“ templarskih posjeda i prava u „Dalmaciji i Hrvatskoj“. U njegovoj ispravi također stoji da će kralj braniti sve posjede templara te da nijedan ban ili bilo kakav drugi vlastelin ne smije tražiti namete bilo kakve vrste, to jest općenito novac od templara i njihovih podanika.¹⁹ Andrija je nastavio davati brojne posjede templarima, a svakako najveći je onaj koji je naveden kao „zemlja sv. Martina“, to jest područje današnjeg Dugog sela. Kao i većinu posjeda, nakon nestanka templara naslijedili su ga ivanovci. Posebno treba naglasiti da je ovo područje jedno od rijetkih za koje se točno zna kako su ga templari dobili i od koga.²⁰ 1210. godine Andrija daruje još neke posjede templarima na području Slavonije. 1217. godine Andrija II. kreće u križarski rat kako bi ispoštovao očevo obećanje. Namjesnik za Hrvatsku i Dalmaciju tada je postao Poncije od Križa (*Pontius de Cruce*). On je, prema talijanskoj ispravi, bio *maestro della militia del Tempio per Ungaria et Sclavonia*, a to je bio prvi spomen Slavonije u naslovu templarskog namjesnika.²¹ Namjesnik je obavljao brojne kraljeve dužnosti, pa tako i sudovanje. Poncije je izmirio zavađene stranke, kneza Domalda i Trogirane. Na svojem putovanju prema Svetoj Zemlji Andrija se zaustavio u Splitu te je Splitsanima namjeravao pokloniti Klis. Međutim, prema Tomi Arhiđakonu, „Splitsani nisu marili za opće dobro“ te je Klis, 1217. godine, došao u posjed templara.

Vojni pohod je trajao dvije godine i završio je velikim neuspjehom. Andrija II. je po povratku izrazio veliko zadovoljstvo stanjem u kraljevstvu te je Poncija i templare nagradio posjedima na području Hrvatske, prvenstveno se to odnosilo na zemlju Gacku. Ovdje na vidjelo izlazi nova funkcija templara, koja je bila raširena ne samo u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu, nego i u ostalim dijelovima Europe. Naime Poncije je dao Andriji znatna sredstva kako bi mogao otići u Svetu Zemlju i boriti se sa svojom vojskom. Pohod je bio neuspješan, ali je Andrija svejedno morao vratiti sredstva koja je uzeo. Stoga je i nagradio templare, ne samo zbog dobrog stanja u kraljevstvu, već i zbog činjenice da im je bio dužan. Sredinom 13. stoljeća nastavili su se sukobi

¹⁸ Matić, „Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru“, 372.

¹⁹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 37.

²⁰ Juraj Belaj, *Templari i ivanovci na zemlji svetog Martina*, (Dugo Selo: Pučko otvoreno učilište, 2007), 39.

²¹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 40.

templara i crkvenjaka oko zemljišta. Templari su neka područja pokušavali bespravno preuzeti, što naravno biskupi ili redovnici nisu dopuštali. 20-ih godina templari gube Klis, ali kao kompenzaciju Andrija im daje utvrdu Šibenik. Od bana Jule templari su dobili Našice te se još proširili na prostor današnje Slavonije.²² U ovo vrijeme se događa jedna zanimljiva situacija, a to je da je Koloman, Andrijin sin i herceg Slavonije, oduzimao posjede templarima. Ipak 1231. godine papa Grgur IX. potvrđuje ispravu hercega kojom vraća sve posjede templarima. To je bio prvi slučaj da jedan od Arpadovića, koji su bili izrazito naklonjeni templarima, oduzima posjede spomenutom redu. 1235. godina Andriju je naslijedio Bela IV. Koloman je ostao slavonski herceg te je u još nekoliko navrata rješavao sporove sa templarima. 1240. godine dolazi do jedne zanimljive suradnje templara i cistercita, reda koji su u prošlosti imali nesuglasica. Magistar Rembald de Karump i braća templari su na velikom kapitulu 1240. godine odlučili dati cistercitima mjesto kraj Senja kako bi mogli održavati svoju trgovinu. Kako su se templari bojali konkurencije, cistercitima je bilo zabranjeno obavljanje bilo kakve transakcije, kupnju ili prodaju imovine, na području Senja bez odobrenja templara.²³

Relativno mirni život u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu je prekinula provala Tatara 1241. godine. Velika bitka u kojoj je ugarska vojska doživjela poraz dogodila se na rijeci Šaj, kada su tatarske snage napale vojnike dok su oni spavali. Vojsku su predvodili herceg Koloman, nadbiskup Hugrin te magistar templara Rembald de Karump. U toj bitci je poginuo veliki broj ugarskih vojnika, a među njima i templarski magistar.²⁴ Templari su ostali vjerni Beli IV. kojeg su štitili kad je bježao pred Tatarima prema Jadranu te kad se vraćao u Ugarsku. U ovom razdoblju brojčano stanje templara u Hrvatskoj nije veliko, a dodatan je utjecaj imala i činjenica da je veliki broj njih poginuo u sukobu sa Tatarima. Ipak templari su i dalje bili vrlo aktivni na hrvatskom području. Tako je templarski meštar bio prisutan na pomirenju Senjana i Babonića 1243. godine. Među plemićima koji se spominju, kao svjedok je uvršten i „Lampert iz Gacke“, to jest templarski meštar Lambert.²⁵ U izvorima se više puta spominje Senj kao velika templarska luka. On je bio spaljen 1239. godine, zbog čega je došlo do spora između Mlečana i templara jer su Mlečani pretrpjeli veliku štetu. Ipak Senj ostaje u posjedu templara još 20 godina, sve dok ga Bela IV. 1260. godine nije predao u ruke krčkih knezova, a templari su kao zamjenu dobili županiju Dubicu.²⁶

²² Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 45.

²³ *Isto*, 48.

²⁴ *Isto*, 49.

²⁵ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, (Zagreb: Školska knjiga, 1976.), 375.

²⁶ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 50-53.

Iako su templari izgubili Senj, ostala im je u posjedu Vrana, koja je bila dovoljno blizu moru te koja je imala sve veću važnost u viđenjima templara. U drugoj polovici 13. stoljeća nastavljen je „tradicija“ darivanja templara i potvrđivanja već postojećih darovnica. Međutim sve su glasnije kritike koje su se odnosile na raskošan život templara jer su neki bili bogatiji od brojnih plemića u zemlji. Vrijeme Bele IV. završilo je 1270. godine te ga nasljeđuje Stjepan V. koji je sklopio rodbinske veze sa francuskim Anžuvincima. Nakon Beline smrti postupno slabi utjecaj templara na ovim prostorima. Za vrijeme vladavina Andrije III. dolazi do velikih političkih prevrata jer pravo na prijestolje polažu već spomenuti Anžuvinci. U tim previranjima na stranu Anžuvina su stali i templari. Templari su se sukobili i sa protivnicima zagrebačkog biskupa i kaptola koji su također podržavali Anžuvince.²⁷ 1303. godine papa Bonifacije VIII. poziva sve crkvenjake, a među njima i templare da podrže novog kralja Karla Roberta Anžuvina. Templari će ostati u dobrim odnosima sa kraljem Karlom Robertom sve do njihova ukidanja.

3.1.3. Ukinuće templarskog reda

Početak 14. stoljeća donosi kraj templarskog reda u Europi, ali i u hrvatskim krajevima. 1291. godine pada posljednja velika kršćanska utvrda u Svetoj Zemlji, utvrda Akko te s njom nestaje i ideja križarskih ratova protiv muslimana. Slične ideje će se pojavljivati u vrijeme osmanskih prodora, ali nikada neće imati opseg kao križarski ratovi. Templari su tijekom vremena stekli brojne neprijatelje kojima je ponajviše smetalo njihovo bogatstvo i činjenica da za svoje postupke najčešće nisu nikome odgovarali osim samom papi. Najveći neprijatelj templara je bio francuski kralj Filip IV. Lijepi koji je 1307. godine pokrenuo proces protiv templara, optužujući ih za razna nedjela protiv Boga i Crkve.²⁸ Najteže optužbe bile su one za herezu, to jest pljuvanje na križ, poricanje Kristovog božanstva, Boga i djevice Marije, poricanje da je Krist umro kako bi iskupio ljude od grijeha te učenje da Isus nije pravi Bog.²⁹ Optuženi templari su morali odgovoriti na 179 pitanja, a prvo među njima na koje je templar morao dati odgovor bilo je li kod primanja u Red poricao Krista ili Isusa ili Raspetoga, Boga ili Blaženu Djevicu i sve svece Božje.

²⁷ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 59.

²⁸ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 63.

²⁹ Anne Gilmour-Bryson, „Suđenje templarima na Cipru“, *Lucius : zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Luciu“* 1 (2002.), sv. 2: 199.

Postojale su i brojne optužbe da su templari mokrili po križu, klanjali se mački, da su braća u nekim provincijama imali svoje idole kojima su tajno klanjali i slične optužbe. Zbog ovakvih optužbi mnogi su i istupili iz reda, a brojni kraljevi i kneževi su postali sumnjičavi prema templarima, čija je popularnost već neko vrijeme bila u silaznoj putanji. 1307. godine uhićeni su svi templari u Francuskoj, a godinu kasnije je sazvan koncil u francuskom gradu Vienni kako bi se riješilo ovo pitanje.³⁰ U Dalmaciji se istraživalo bogatstvo templara te je mletački dužd zatražio predaju crkvenih dragocjenosti i povrat pohranjenog novca. Dragocjenosti templara u provinciji Ugarskoj i Slavoniji nisu bile velike kao u ostatku Europe, jer je ova provincija bila najsiromašnija od svih. Pitanje templarskih dragocjenosti u Zadru postavljalo se još nekoliko puta. Prema nekim izvorima njima je upravljao hrvatski ban Pavao Šubić i to upravo za vrijeme templarskih nevolja. Ispitivanja i svjedočenja su se nastavila, a konačna presuda je donesena 1312. godine. Templarski red je proglašen krivim za optužbe hereze te je nakon potvrde optužbi krenuo „lov na templare“. Mnogi od njih su pobijeni, a neki su samo prešli u drugi red, najčešće hospitalce. Videći propast reda, brojni su templari na području Hrvatske prodavali svoje posjede. Za razliku od Francuske, na području Hrvatske i Ugarske nije bilo dramatičnih događaja. Templari iz preceptorata u Zagrebačkoj biskupiji završili su svoju priču u svojem sjedištu u Novoj Vesi, pod zaštitom biskupa Augustina Kažotića.³¹ Već dvije godine kasnije svi posjedi templara u Hrvatskoj bili su u rukama ivanovaca. Tako je završeno doba templara u Ugarsko-hrvatskom Kraljevstvu.

³⁰ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 64.

³¹*Isto*, 75.

3.2. Vitezovi hospitala svetog Ivana Jeruzalemskog-hospitalci ili ivanovci

Iako su templari najpoznatiji viteški red, veliku pozornost svakako zaslužuju i vitezovi hospitala svetog Ivana Jeruzalemskog ili poznatiji kao ivanovci ili hospitalci. Danas je ovo bratstvo poznato i kao Malteški vitezovi jer im je sjedište nakon osmanskog osvajanja prešlo na Maltu. Ime hospitalci vjerojatno potječe od pretpostavke da je red osnovan u konačištu ili *hospitalu*. Red je osnovan prvenstveno kako bi se brinuo o hodočasniciima i ranjenicima. Iako je tehnički stariji od templarsko reda, svoju vojnu funkciju je dobio nakon templara. Red su najvjerojatnije osnovali trgovci iz Amalfija, a točna godina osnutka reda je i dalje tajna. Postoje razna mišljenja o tome pa neki povjesničari smatraju da je red osnovan 1070. godine, a neki smatraju da je osnovan 1099. godine.³² 1113. godine red dobiva zaštitu papinom bulom te pravila u duhu sv. Augustina, a razvio se i vojnički značaj kao viteški red u kojem je prevladavao francuski jezik.

Organizacija reda je bila slično onoj templarskoj. Postojao je veliki magistar, a članovi su se dijelili na vitezove, služitelje i svećenike. Kao i templari polagali su zavjete siromaštva, čistoće i poslušnosti te su živjeli po redovničkim pravilima. Za razliku od templara koji su imali crveni križ na bijeloj halji, hospitalci su imali bijeli križ sa raskoljenim krakovima na crnoj halji te se on danas zove malteški križ. Veliki meštar je stolovao u Konventu, glavnom središtu reda, koji se najprije nalazio u Jeruzalemu, pa na otoku Rodosu (otud i naziv Rodski vitezovi), a kasnije je premješten na Maltu. Ostale službe, poput maršala i rizničara, imale su istu funkciju kao i u templarskom redu.

Slično kao i templari, ivanovci ili hospitalci su uživali veliki ugled kod europskih vladara, te su se brzo obogatili povlasticama i posjedima. Osnivali su svoje jedinice, odnosno preceptore, kojima je upravljao preceptor. U službu su primali i laike koji su plaćali svoje uzdržavanje, ali su primali i žene, koje su nazivali sestrama. Na čelu preceptorata je bio magistar, čija je zadaća održavati kapitule, brinuti se o disciplini i prikupljanju *resposionesa*, novca kojeg su preceptor bili dužni dati Konventu.³³ S vremenom se za magistra ustalio naziv prior. Priorat se u pravilu dodjeljivao na deset godina, ali postoje i neke iznimke kada su priori bili na čelu i nakon tog vremenskog perioda. Sjedište ivanovaca, kako je već spomenuto, bio je Jeruzalem, odnosno tvrđava Akko sve do njezina pada 1291. godine. Od 1310. pa do 1526. godine sjedište je bilo na otoku Rodosu nakon čega prelazi na Maltu. Sjedište reda ivanovaca danas se nalazi u Rimu.

³² Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 117.

³³ *Isto*, 118.

3.2.1. Ivanovci u Hrvatskoj do 1312. godine

Kao u i slučaju templarskog reda, neke od najvažnijih informacija vezanih uz red ivanovaca dolaze iz rasprave Ivana Kukuljevića Sakcinskog, *Priorat Vranski sa vitezi templari i hospitalci sv. Ivana u Hrvatskoj*, objavljena 1886. godine. Njemu su prethodila dva autora koja su se također bavila pitanjem ivanovaca. Prvi je bio Ivan Tomko Mrnavić, šibenski i zagrebački kanonik i bosanski biskup. On je početkom 17. stoljeća napisao raspravu na talijanskom jeziku u vezi sa vranskim prioratom, jer je hvarski plemić Antun Bartučević imao viziju obnove vranskog priorata. Rasprava, imena *Discorso del Priorato della Wrana di Giovanni Marnavich Canonico di Sibenico, anno 1609*, ostala je u rukopisu, koji se prema Kukuljeviću čuva u knjižnici Malteškog reda u Rimu. Drugi autor je Juraj Pray, koji je na sveučilištu u Trnavi branio svoju disertaciju o nastanku, napredovanju i propasti Vranskog priorata.³⁴ Oba autora koja su spomenuta govore više o templarima, a ivanovce prvi put spominju u 14. stoljeću, iako ivanovci imaju dulju povijest nego templari. Nakon ukidanja templara, ivanovci su ostali jedini viteški red na području Hrvatske te su preuzeli sva templarska bogatstva i njihove posjede. Dolazi do promjena u samoj organizaciji Reda. Tako se u 14. stoljeću naslov magistar mijenja u naslov prior, a taj naslov se može pronaći već u 13. stoljeću. Ovdje svakako treba spomenuti i tzv. „jezike“. „Jezik“ je u organizaciji Reda bila teritorijalna jedinica šira od priorata. Kao i sami priorati i jezici su bili podložni promjenama, tako je područje Ugarske i Slavonije bilo i u talijanskom i u njemačkom „jeziku“.³⁵

O samom dolasku ivanovaca u hrvatske krajeve nema puno detaljnih izvora. Kao prvi izvor se spominje opet ban Borić, koji je dao posjede templarima i ivanovcima. Tada ivanovci dobivaju Gornjeg Svetog Martina, a ta zemlja je ostala u njihovom posjedu sve do 1259. godine. Nešto precizniji podatak dolazi s početka 13. stoljeća, a odnosi se na Ljubljani, utvrdu koja se nalazi sjeverno od Nina. Prilikom povlačenja granica Nina, Andrija II je istaknuo da spomenuta utvrda pripada ivanovcima.³⁶ Međutim postoje izvori koji spominju „selo ivanovaca“ kod Varaždina iz 1201. godine, kao i već spomenuta crkva u Bojišću koju je spominjao i Kukuljević Sakcinski.

³⁴ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 125.

³⁵Isto, 119.

³⁶ Ljubica Andrijanić, „Ivanovci u hrvatskim zemljama u srednjem vijeku“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno nasljeđe* 2 (2008), br. 3: 244.

1211. godine spominje se Peščenica kao „selo braće Hospitala“ među zemljama cistercitskog samostana u Topuskom. Ispravu u kojoj se nalazi spomenuto područje potvrđuje Bela IV. Osim toga ivanovcima potvrđuje i ostale zemlje koje su im poklonili njegovi prethodnici, Emerik i Andrija II. 1216. godine papa Inocent III. ivanovcima poklanja crkvu sv. Jurja de Castelluz, za koju se prvotno nije moglo pretpostaviti gdje se nalazi. U svojim istraživanjima Lelja Dobronić navodi da se najvjerojatnije radi o crkvi sv. Jurja u Senju, u selu Jurjevo.³⁷ Ivanovci su bili od velike pomoći Andriji II. u njegovom neuspješnom križarskom pohodu. Pomagali su mnoštvu siromaha, pružali postelju i hranu bolesnima, dolično pokapali mrtve. Kako bi im se odužio, Andrija II. je velikom magistru izdao četiri darovnice koje je potvrdio papa Honorije III.

Tijekom 20-ih godina 13. stoljeća ivanovci sve više skupljaju posjede. U to vrijeme ivanovci se javljaju i na području Slavonije. O njima govori Juraj Pray i navodi kuću *de Charazo* koja se vjerojatno nalazila u blizini rijeke Karašice. U to vrijeme ivanovci imaju i dva posjeda na istoku Slavonije, Dopsin te Horvate i Veliko selo oko Mikanovaca. Na području Slavonije ivanovci su imali zadaću boriti se protiv bogumila u Bosni. Ivanovci se spominju i u selu Banoštor, koje je bilo sjedište srijemske biskupije u 13. stoljeću.³⁸ U ovom vremenu ivanovci dobivaju brojne posjede jer su templari došli u nemilost hercega Koloman koji im je oduzimao posjede. Također je bitno za istakni da je Andrija II. u Rim poslao magistra ivanovaca, a ne templara, kako bi zatražio papinski oprost zbog dovođenja kraljevstva u interdikt.³⁹ Važna je isprava Bele IV. iz 1238. godine u kojoj je donio određene restrikcije te poništio darovnice svojih prethodnika. Nakon stabilizacije stanja u državi nastavio je sa podjelom posjeda, prije svega ivanovcima. Tada je potvrdio i posjede u Hrvatskoj, kao što su *Croac* (Horvati), posjed izuzet od grada Vukovara, koji dotiče posjed Magna Villa (Veliko selo). Danas se zna da je selo Horvati najvjerojatnije bilo na području Ivankova, dok crkva sv. Bartola u Novim Mikanovcima čuva uspomene na ivanovce. Bela IV. potvrđuje ivanovcima i Pakrac koji su dobili od njegovih prethodnika te posjed Čičan koji je zauzimao znatno područje Turopolja. Red je dobio i posjed Jalkovac kod Varaždina, ali se postavlja pitanje je li imao sjedište u Varaždinu, iako se zna da je sjedište bilo u utvrđenom gradu Beli na Ivančici.⁴⁰ Svojom ispravom iz 1238. godine Bela IV. je znatno povećao posjede ivanovaca na području Hrvatske.

³⁷ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 129

³⁸ *Isto*, 130.

³⁹ Tomislav Matić, „Viteški red u službi monarhije. Hospitalci na hrvatskom prostoru u XII. I XIV. stoljeću“, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 43 (2011), br. 1: 191.

⁴⁰ Dobronić, *Templari i Ivanovci u Hrvatskoj*, 133-134.

Pojavu ivanovaca na istarskom poluotoku bilježimo negdje od sredine 13. stoljeća, točnije, od 1240. godine, kada im je porečki biskup Adalbert darovao crkvu sv. Ivana na Livadi u blizini Poreča. S navedenom se zajednicom ivanovaca dovodi u vezu još i crkva sv. Marije na Božjem polju kod Vižinade.⁴¹ O sudjelovanju ivanovaca u borbama s Tatarima nema puno informacija, iako su u tome pogledu templari puno poznatiji jer su pretrpjeli velike gubitke. Ipak nakon kraja tatarske opasnosti Bela IV. opet dariva ivanovce, moguće zbog njihovi zasluga u borbi. Tako ivanovci 1247. godine dolaze u posjed Skradina, koji je postao prva luka ivanovaca.⁴² Međutim početkom druge polovice 13. stoljeća Bela IV. je zahladio donose sa ivanovcima, a točan razlog i danas nije poznat. 1258. godine papa Aleksandar IV. je opomenuo kralja Belu da uredno isplaćuje 1000 maraka srebra ivanovcima, što daje naslutiti da kralj nije plaćao potrebnu svotu Redu. 1275. godine spominje se i utvrđeni grad Bela, jer je te godine preceptor Bele Margerita spomenut na kapitolu u Čorgu. Taj grad je bio u posjedu ivanovaca već od 12. stoljeća. Tijekom 12. i 13. stoljeća stvorila se određena slika da su viteški redovi iznimno bogati, posebno templari i ivanovci. Međutim postoje određeni izvori koji pobijaju te tvrdnje. Veliki magistar Ivan de Villaris je naredio krajem 13. stoljeća da oni koji su dužni ivanovcima svoj dug predaju ivanovcima u Ugarskoj i Hrvatskoj umjesto u Veneciji, jer je vidio siromaštvo i oskudicu priorata Ugarske i Hrvatske. Iz toga se vidi da je priorat u Ugarskoj i Hrvatskoj bio siromašniji od ostalih priorata. Ivanovci su svoje dragocjenosti, kojih zaista nije bilo puno, predali na čuvanje opatu samostana sv. Krševana u Zadru.

Početak 14. stoljeća donosi velike promjene na političkom planu Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva. Sa Andrijom III. dolazi kraj dinastije Arpadovića te se pojavljuju novi pretendenti, Anžuvinci. U borbama između Arpadovića i Anžuvina na strani nove dinastije bio je ban Pavao Šubić Bribirski, kao i ivanovci na području Hrvatske. 1303. godine Bonifacije VIII. upućuje poziv svim viteškim redovima, pa i teutoncima kojih nije bilo na našim područjima, da potvrde za kralja Karla Roberta Anžuvina.⁴³ Ivanovci su naišli na brojne suparnika pa je Klement V. pozvao ostrogonskog biskupa da zaštiti ivanovce od napada. U te napade ulazi i napad Gisingovaca na grad Belu koji su preoteli ivanovcima. Krajem 13. i početkom 14. stoljeća pada ugled viteških redova, prvenstveno zbog gubitka posljednje utvrde u Svetoj Zemlji 1291. godine, kao i zbog optužbi protiv templara.

⁴¹ Joško Zaninović, „Ivanovci (Malteški vitezovi) na tlu Hrvatske do 1526. (povijesni pregled)“, *Croatia Christiana Periodica* 17 (1993.), br. 32, 29.

⁴² Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 135.

⁴³ *Isto*, 141.

Ivanovci su ipak uspjeli preživjeti neslavni kraj templara te su na početku 14. stoljeća imali posjede diljem Hrvatske, od Istre do Slavonije, od Međimurja do Dalmacije. Neki su ostali u njihovom posjedu kratko, a neki na duže vrijeme. Ukidanjem vitezova Hrama, odnosno templarskog reda počinje novo razdoblje za povijest ivanovaca u Hrvatskoj.

3.2.2. Povijest ivanovaca do 1526. godine

Dolazak dinastije Anžuvina na vlast i nestanak templara sa povijesne pozornice donijeli su određene promjene za ivanovce. Oni su ostali jedini viteški red na ovim prostorima te su preuzeli sve dragocjenosti i posjede koji su imali templari. Vladari kuće Anžuvina, Karlo i Ludovik pokazali su se kao puno odlučniji i sposobniji vladari od Arpadovića te su i dalje održavali bliske veze sa članovima reda ivanovaca. Nakon pada templara u prvi red je došla uspostava priorata u Vrani na jadranskoj obali o čemu su pisali brojni autori stoljećima nakon kraja tog priorata. O njemu piše i Stjepan Verbeci, autor poznatog *Tripartituma*, koji kao utemeljitelja vranskog priorata imenuje kralja Ludovika, koji je utemeljio priorat kao nagradu ivanovcima za pomoć u njegovom ratu protiv Sicilije. Prema tome se osnivanje priorata može smjestiti u 1343. godinu, kada je ubijen Ludovikov brat Andrija zbog čega je i došlo do rata.⁴⁴ Juraj Pray za godinu osnivanja priorata uzima 1345. godinu, odnosno petu godinu Ludovikovog vladanja.

Pad templara i slabljenje popularnosti nisu previše dirali ivanovce, budući da se u mnogim templarskim područjima vrlo brzo zavijorio crni stijeg sa bijelim križem. Već dvije godine nakon ukinuća templara ivanovci su imali jasnu organizaciju preceptorata. 1315. ivanovci preuzimaju posjed Našice, a 1320. godine drže posjed Sveti Martin, odnosno današnje Dugo Selo. Taj posjed je prior ivanovaca za Rim i Ugarsku Filip de Granana dao Nikoli, sinu Petra Ludbreškog. Tada se prvi put i spominje titula priora što govori o reorganizaciji reda, a područje Ugarske je spojeno sa Rimom.⁴⁵ Isti prior 1321. godine predaje Požegu Tomi Crnome. 20-te godine 14. stoljeća vrijeme je konsolidiranja ivanovaca u Ugarskoj i Hrvatskoj. Tako 1322. godine kralj Karlo potvrđuje privilegije Andrije II. o ivanovačkim posjedima. Tijekom 14. stoljeća nekoliko puta se rješavalo pitanje plaćanja desetine Stolnom kaptolu u Zagrebu. Braća ivanovci su često optuživani za nemarnost jer su isplate kasnile i po nekoliko godina. U ispravi Zagrebačkog kaptola doznaje se da je u Zagrebačkoj biskupiji u prvoj polovici 14. stoljeća bilo

⁴⁴ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 143.

⁴⁵ *Isto*, 145-146.

devet kuća, a pretpostavlja se da su to bili Sveti Martin, Dubica, Gora, Hresno, Novi Dvor, Bela, Čičan, Pakrac i Glogovnica. Od ostalih kuća Požega, Našice i Harkanovci kod Valpova su bili u Đakovačkoj biskupiji, a Dopsin i Mikanovci su bili dio Pečušku biskupiju.⁴⁶ Treba se još jednom vratiti na Vranu, koja se, zanimljivo, uopće ne spominje u prvim desetljećima 14. stoljeća. Ipak tada se počinje po prvi put spominjati i Priorat vranski u službenim dokumentima. Bez sumnje je tada došlo do organizacijskih promjena pod palicom kralja Ludovika, a koje su bile toliko ekstremne da je Verbeci zaključio da je Ludovik utemeljitelj vranskog priorata.⁴⁷ U to vrijeme dolazi do raznih previranja na obje strane Jadrana, ali se pojavljuje i nova opasnost, a to su bili Turci. Približavanje Turaka bila je prilika i mogućnost da ivanovci ponovno krenu putem starog zvanja, borbe protiv nevjernika.⁴⁸ U prvim akcijama su bili angažirani ivanovci s naših područja jer su bili najbliže turskoj opasnosti. 1345. osvojena je Smirna te su Turci potisnuti prema istoku. Ivanovci u Vrani nisu imali mira jer je došlo do sukoba između Ludovikove i mletačke vlasti u Zadru, te su ivanovci bili spremni zauzeti Zadar. Međutim Zadrani su prihvatili mletačku vlast, Vrana je napadnuta, a više je ivanovaca poginulo.

Ivanovci su bili vrlo aktivni i u kontinentalno dijelu Hrvatske. U ispravi iz 1347. godine spominje se brod za prijevoz gubavaca na Savi. Već spomenuti problem plaćanja desetine bio je prisutan i ovdje. Tako su 1347. godine ivanovci Pečuškoj biskupiji bili dužni desetogodišnju vrijednost desetine za utvrđene dijelove i posjede pakračkog područja.⁴⁹ Ista se stvar događala i u Zagrebačkoj biskupiji u kojoj je došlo i do ekskomunikacije ivanovaca. Ta odredba je najvjerojatnije ukinuta 1352. godine, odnosno dvije godine nakon odluke. Ivanovci su često vodili različite poslove i funkcije, pa su tako bili i suci. Posao suca je najčešće obavljao prior. Već je bilo spomena o dobrim odnosima kralja Ludovika i ivanovaca. Dokaz o tome je i isprava iz 1355. godine u kojoj Ludovik priora Baudona Cornutija i njegovu braću izuzima od banske sudbene vlasti.⁵⁰ U raznim izvorima se može pronaći podatak u kojem jedan preceptor ili dužnosnik ivanovaca obavlja više funkcija. To se može protumačiti činjenicom da je ivanovaca na našim područjima bilo manje nego što se mislilo.

Sredina 14. stoljeća je postavljala nove izazove za Europu, pa tako i za ivanovce. To se prije svega odnosi na osmansku opasnost, koja je postajala sve veća jer su Osmanlije pobijedili u nekoliko važnih bitaka. Ovo prije svega vrijedi za područje jugoistočne Europe koje se našlo

⁴⁶ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 148.

⁴⁷ *Isto*, 153.

⁴⁸ Andrijanić, „Ivanovci u hrvatskim zemljama u srednjem vijeku“ 246.

⁴⁹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 157.

⁵⁰ *Isto*, 164.

pod snažnim udarom. 1375. godine prior i svi preceptori dobivaju poruku od pape da u proljeće 1377. pošalju 500 vitezova u rat protiv Turaka. Ipak danas se te brojke čine pretjeranim, s obzirom na to da na našim područjima nije bilo toliko vitezova.⁵¹

Druga polovica 14. stoljeća je bila veoma izazovna za ivanovce. Na prostoru Ugarske i Slavonije našli su se između triju „šefova“, kralja Ludovika, pape i Konveta na Rodosu. Tu je dolazilo do imenovanja priora od strane jedne osobe, ali ne i od drugih stranaka. Tako 1374. godine ivanovci nisu imali poglavara. U isto vrijeme je došlo i do raskola na Rodosu. Kako je od 1309. godine papa u Rimu, a protupapa u Avignonu tako je došlo i do shizme među ivanovcima. Od 1383. do 1395. godine postojala su tako dva velika magistra.⁵²

Osamdesetih godina 14. stoljeća priorat Ugarske nestaje s popisa velikog magistra i takvo stanje ostaje sve do 1491. godine. 1386. godine Ugarska je zapisana kao samostalan priorat, a nakon toga je pripojen Njemačkoj i Češkoj, a zatim Rimu i Pisi.⁵³ Iste godine Vranski priorat je dodijeljen Gerardu Cornutiju, ali on je na čelu priorata ostao samo šest godina jer se od 1392. godine kao prior spominje Ivan od Paližne, nećak bana Dalmacije i Hrvatske i priora vranskog Ivana od Paližne, koji mu je jasno bio stric i imenjak. 1395. godine prior je bio Emerik Bubek koji je molio kralja Žigmunda Luksemburškog da se ivanovcima vrati imovina. Emerik Bubek je obnašao i funkciju bana Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Međutim 1401. godine prior Emerik sudjeluje u uroti protiv kralja Žigmunda nakon čega je kralj bačen u tamnicu. Kralj je ipak oslobođen te je Emeriku maknuo bansku čast. Nakon što je Vranu predao Alojzu Aldemariku, koji je bio admiral Ladislava Napuljskog i time priznao Ladislava za kralja, Emerik je ostao i bez naslova priora.⁵⁴ Od 1407. do 1416. godine ugarski priorat se nalazio u sastavu talijanskih priorata. Tih godina je mjesto priora često bilo upražnjeno, a 1423. godine na to mjesto dolazi Albert de Ung, koji je bio hrvatski i dalmatinski ban. Četiri godine kasnije se opet otvorilo pitanje spajanja ugarskog priorata „jeziku Provanse ili jeziku Italije“, iako nijedan nije želio ugarski priorat zbog lošeg stanja u njemu. Velika promjena dolazi 1447. godine kada nastupa združivanje priorata Ugarske sa Njemačkom i Češkom. Loša stanja u tim prioratima, posebno ugarskom, primorala su velikog magistra na određene sankcije. Određeni su tzv. vizitatori čija je dužnost bila popraviti stanje u prioratima.⁵⁵ Veliki je problem bila činjenica da priori nisu bili postavljeni legalno, a neki nisu imali apsolutno nikakve veze sa Konventom. Druga

⁵¹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 169.

⁵² *Isto*, 171.

⁵³ *Isto*, 184.

⁵⁴ Zanimović, „Ivanovci (Malteški vitezovi) na tlu Hrvatske do 1526. (povijesni pregled)“, 36.

⁵⁵ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 189.

polovica 15. stoljeća razdoblje je velike kriza priorata Ugarske i Slavonije, ali i Vranskog priorata. Od 1467. godine ugarski priorat je službeno pripadnik „jezika“ Njemačke, odnosno spojen sa Njemačkom i Češkom.⁵⁶ Razdoblje ivanovaca na prostoru Hrvatske se polako približavao kraj. Kako je osmanska opasnost postajala sve veća, a ivanovci u konstantnim prepirkama, kralj Matija Korvin 1465. traži od pape da posjedi Vranskog priorata pređu u kraljevske ruke kako bi poslužili u obrani od Osmanlija.⁵⁷ Kao posljednji prior Vrane se spominje Ivan Tahí, koji je upravu predao Petru Berislaviću koji je poginuo u boju s Osmanlijama 1520. godine. Šest godina kasnije ugarska vojska je poražena na Mohačkom polju, čime prestaje postojati Ugarsko. Hrvatsko Kraljevstvo. Iste godine Osmanlije osvajaju Rodos, a ivanovci se sela na Mlatu. Padom Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva nestaju i ivanovci na našim prostorima.

3.2.3. Ivan od Paližne

Ivan od Paližne se svakako ubraja u jedne od najzanimljivijih i najkontroverznijih figura povijesti reda ivanovaca na hrvatskim prostorima. Sam njegov ulazak u red je vrlo tajnovit, jer nijedan povijesni izvor ne govori o tome. Prema jednoj pretpostavci on je „Ivan iz Zagreba“ kojeg je prior za Ugarsku i Hrvatsku primio u red kao brata služitelja, s blagoslovom da dođe na Rodos s konjima i oružje. Upravo mu je plemićko ime omogućilo da uđe u red i postane vitez, jer su se u red najčešće i primali plemići. Nešto više o njegovom životu donosi Neven Budak u knjizi *Ivan od Paližne, prior vranski, vitez sv. Ivana*. Budak također navodi da se ne može sa potpunom sigurnošću potvrditi njegov ulazak u Red 1365. godine, iako se ubrzo nakon toga ističe kao jedan od kapetana ugarske vojske. Tijekom 70-ih godina 14. stoljeća Ivan od Paližne je ratovao po Italiji, bio zarobljen i oslobođen. Od 1381. godine javlja se kao prior Vrane, iako je prva službena isprava u kojoj se spominje iz 1382. godine, a to je bula velikog magistra Juana de Heredia, u kojoj se navodi da se priorat Vranski ponovno daje Ivanu od Paližne na deset godina. Dakle Ivan od Paližne je već bio vranski prior jer mandat priora traje deset godina.⁵⁸

Tijekom iste 1382. godine Ivan je boravio i u Avignonu gdje mu je veliki magistar Heredia dao posebne zadatke. Službeno mu je dodijeljen priorat i obveza jednokratne isplate od 1000

⁵⁶ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 192.

⁵⁷ *Isto*, 193.

⁵⁸ *Isto*, 172-174.

florena. Ivan je postao i poglavar Reda u Ugarskoj i Hrvatskoj za sve kategorije redovnika, ali i feudalni gospodar u svim vrstama feudalnih odnosa. Zadatak je bio i povratak svih posjeda koji su otuđeni od ugarskog priorata, a koje su otuđili drugi ivanovci.

Ivan od Paližne je u kratkom vremenu stekao veliku moć. Trudio se povratiti posjede koji su bili oduzeti, ali se promaknuo i u istaknutog feudalca. Ipak ono po čemu je poznatiji od svoje karijere kao prior ivanovaca u Ugarskoj je njegov sukob s dinastijom Anžuvina. Nakon smrti kralja Ludovika 1382. godine, na prijestolje sjeda njegova kćerka Marija, ali pravu vlast u rukama je držala njezina majka Elizabeta. Jednom prilikom se Ivan od Paližne pobunio protiv kraljice pa 1384. godine kažnjen, a on i njegov brat Toma su proglašeni „notorno nevjernima“.⁵⁹ Prema registru generalnog kapitula Rodskih vitezova od 1386. godine Vrana ima novog priora, tako da je Ivanova služba trajala svega dvije i pol godine. Krajem 80-ih godina dolazi do novih političkih promjena. Karlo Drački je okrunjen 1385. godine, a Ivana od Paližne postavlja za bana. Ipak postojala je i protivnička strana kraljice Marije koja je za priora Vrane postavila Alberta od Lučenca. Uz Alberat, Ivan od Paližne, tu je bio i Gerard Cornuti koji je za priora postavljen od strane velikog magistra. Ovdje je situacija u kojoj Vrana ima čak tri priora. 1387. godine dolazi do suradnje Ivana i bosanskog kralja Tvrtka koji provode veliko nasilje o kojem je obavješten kralj. Te godine dolazi do velikih političkih prevrata, s obzirom na to da je Karlo Drački umro godinu ranije. Ivan od Paližne tada radi svoje najpoznatije djelo. Kod Gorjana u Slavoniji sa svojim pobunjenicima napada konvoj kraljice Marije i njezine majke te ih dovodi u zarobljeništvo. Novi kralj Žigmund Luksemburški zbog toga oduzima Ivanu posjede i predaje ih Nikoli Gorjanskom.⁶⁰

Ivan od Paližne više nije bio vranski prior, ali je predstavljao jaku figuru u borbi protiv kralja Žigmunda. O njegovoj smrti se ne zna puno. Pouzdana je informacija da je ranjen u borbama kod Vrane 1389. godine te da je u Vrani i umro, ali točan datum se ne zna. Ivan od Paližne se istaknuo kao jedna zanimljiva povijesna figura. Vranski prior koji je dobio drugi mandat i osoba koja se borila protiv vlasti kralja Žigmunda, Ivan od Paližne je definitivno osoba koju vrijedi pomnije istražiti.

⁵⁹ Andrijanić, „Ivanovci u hrvatskim zemljama u srednjem vijeku“ 250-251.

⁶⁰ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 181.

4. Preceptorati i posjedi viteških redova

U ovom radu su spomenuti već brojni posjedi koji su pripadali viteškim redovima, templarima i ivanovcima, a koji su se prostirali do Slavonija do Istra, od sjeverne Hrvatske do Dalmacije. Velika većina posjeda koji su pripadali templarima nakon njihova ukidanja 1312. godine potpali su pod kontrolu ivanovaca. Najvažniji posjed jest onaj koji i danas izaziva trzavice, a to je Vrana. Smještena na obali Jadranskog mora blizu Vranskog jezera, Vrana se nalazila na jedinstvenoj poziciji koja je bila blizu morskih i kopnenih puteva. Vranu su dobili templari između 1165. i 1169. godine, a pretpostavlja se da su templari i prvi stanovnici Vrane. Vrana svoj vrhunac doživljava nakon odlaska templara i dolaska ivanovaca te je u vrijeme Ludovika Anžuvina došla do statusa priorata. Danas se priorat Vrane često poistovjećuje s prioratom Ugarske, iz razloga što je područje Ugarske i Slavonije bilo presiromašno da bi opskrbljivalo dva priorata. Kupnjom Dalmacije 1408. godine Vrana se našla pod mletačkom upravom, a nakon prodora Osmanlija prestala je s radom.⁶¹

Idući preceptorat je Gora, čiji se preceptor spominje 1242. godine. Gora je osim preceptorata bila i sjedište županije Gora. U vrijeme 13. stoljeća ovo područje je bilo veoma živo i gusto naseljeno. To je omogućavala i cesta koja je spajala jug s Ugarskom te ovo područje sa svim važnijim središtima. Tu je podignuta i ranogotička crkva sv. Marije koja je uništena za vrijeme Domovinskog rata. 1314. godine Gora dolazi u posjed ivanovaca koji su nastavili s feudalnim radnjama na tom području. Ivanovci su ostali na području Gore sve do 1514. godine.

O preceptoratu Glogovnici u vrijeme templara nema puno podataka. U drugoj polovici 12. stoljeća dobili su je od zagrebačkog biskupa Prodana, a 1252. godine se spominje templarsko sjedište Glogovnica. Vjerojatno najvažniji podatak je taj da se u Glogovnici 1240. godine održao generalni kapitul gdje je odlučeno da Senj postaje templarska luka.⁶² Ivanovci se u Glogovnici spominju prvi put 1340. godine, kada je područje uvelike izgubilo na značaju. Glogovnica je 1439. godine darovana te se tada gubi svaki trag ovog preceptorata.

Nije poznato kada su templari došli u Dubicu te kako su stekli posjede u Dubičkoj županiji. Sredinom 13. stoljeća su imali organiziranu „kuću“ jer je tada u Dubici stolovao magistra koji je bio i feudalni gospodar. Ono što se sigurno zna jest to da su templari županiju Dubicu dobili 1269. godine kao zamjenu za luku Senj, koji im je bio jedan od najvažnijih posjeda na našim

⁶¹ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 214.

⁶² *Isto*, 91-92.

područjima. 1278. godine u Dubicu su došli Babonići i Gisingovci kako bi se izmirili pred magistrom templara. Nakon ukidanja templara, u Dubicu je došao magistar Loketo, zajedno s preceptorom za Dubicu Andrijom. Dubica je ostala u posjedu ivanovaca sve do 1518. godine.

Od ostalih važnijih posjeda templara, ali i ivanovaca na području središnje Hrvatske valja izdvojiti Svetog Martina (Božjakovinu), Čičan, Bela kod Varaždina, Nova Rača, Nova Ves. Velike posjede viteški redovi su imali i na području Slavonije. Našice su došli u posjed templara 1230. nakon što ih je darovao ban Jula. Danas ne postoji nijedno ime templara s područja Našica, ali kao sjedište preceptorata se spominje crkvice svetog Martina. Ivanovci su Našice dobili nakon što su im vraćena od strane donatora. Također su naslijedili i spomenutu crkvicu. Sredinom 14. stoljeća na našičkom podruju je bio i prior Filip de Granana. Pretpostavlja se da su iavanovci ostali u Našicama do nestanka vranskog priorata ili dolaska Osmanlija.

O Požeškoj kotlini nema puno podataka. Prvi se put spominje 1250. godine u ispravi u kojoj Bela IV. da je zemlju dvojci braći templara, najvjerojatnije na području oko Kaptola i Kutjeva. U toj ispravi se spominje i Ivan, preceptor Požege. 1286. godine templari dolaze u posjed Breznice, nedaleko Pleternice. Iz vremena ivanovaca o požeškom preceptoratu nema nikakvih informacija. Jedan od posjeda koji je bio izuzet iz Požeške županije je Pakrac, koji 1238. godine darovan ivanovcima. Gradom je upravljao kastelan, a pakrački preceptor su obavljali različite javne poslove. Danas je utvrđeni pakrački grad gotovo potpuno uništen. U istočnoj Slavoniji ivanovci su imali velike posjede, ali su informacije o njima vrlo oskudne. Najpouzdaniji primjeri su posjed *Croac* i *Magna Villa* koje je kralj Bela IV. potvrdio ivanovcima, a riječ je o području današnjeg Ivankova i Novih Mikanovaca. Dodatnu potvrdu čini i crkva svetog Bartola u Novim Mikanovcima, iako nema pouzdanih informacija da su je sagradili ivanovci.⁶³ Još jedan posjed je Dopsin koji se prvi put spominje 1263. godine. Nije potpuno sigurno kako su ivanovci dobili taj posjed ni kako su ga izgubili.

⁶³ Dobronić, *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, 234.

5. Zaključak

Viteški redovi, templari i hospitalci (ivanovci) oblikovali su povijest razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u Hrvatskoj na jedan zaista specifičan način. Na ovim prostorima su se zadržali dulje od tri stoljeća te su ove prostore, isprva negostoljubive za njih, pretvorili u jednu od važnih odredišta prema Svetoj Zemlji. Iako je križarski zanos prestao, njihova prisutnost se zadržala na našim prostorima, a ona je bila itekako vidljiva u raznim aspektima, od političkih i gospodarskih pa do onih kulturnih.

Prije svega treba spomenuti templari, koji su se prvi našli na ovom području i od kojih počinje zaista interesantan povijest viteških redova u Hrvatskoj. U svojoj višegodišnjoj prisutnosti na hrvatskim područjima templari su se promaknuli u jedan od najmoćnijih redova i u posebnu vojnu elitu, koja je imala brojne posjede te je uživala brojne povlastice kraljeva. Veliku su ulogu imali i u obrani kraljevstva, a to se posebno vidjelo tijekom obrane od Tatara. Nažalost ni u hrvatskim područjima nisu mogli pobjeći od nesretne sudbine koja ih je zadesila početkom 14. stoljeća te i ovdje templari postupno nestaju.

Templarska područja su naslijedili ivanovci, koji ipak nisu bili u tolikoj nevolji kao njihova braća. Oni su se uspjeli zadržati sve do kraja Ugarsko-hrvatskog Kraljevstva te su, kao i templari, bili veoma aktivni politički i gospodarski. To se vidi u brojnim posjedima koje su imali, ali i u političkim potporama novim kraljevima iz dinastije Anžuvina. Među ivanovcima se istaknuo i jedan Hrvat, Ivan od Paližne, prior najvažnijeg priorata na našem području, onog u Vrani. Vratio je sve posjede koji su bili otuđeni od priorata, ali se vrlo snažno borio i protiv kralja Žigmunda, što je dokazano s epizodom kod Gorjana.

Templari i ivanovci su zaista jedna posebna stranica hrvatske vjerske, ali i vojne povijesti. Redovnici-vitezovi koji su se zakleli na zavjet pokornosti i siromaštva u vrlo su kratkom vremenu steli brojna bogatstva i posjede, ali su i dalju služili crkvi i kralju te se rado odazivali na bilo kakve znakove opasnosti. Njihovu povijest, kao i utjecaj koji su imali na politiku i gospodarstvo, materijal je koji je vrijedan pomnijeg istraživanja, kako bi se jasnije prikazao mističan svijet viteških redova u Hrvatskoj.

6. Literatura

Andrijanić, Ljubica. „Ivanovci u hrvatskim zemljama u srednjem vijeku“, *Povijesni zbornik: godišnjak za kulturu i povijesno nasljeđe* 2 (2008), br. 3 , 241-155.

Belaj, Juraj. *Templari i ivanovci na zemlji Svetog Martina*. Dugo Selo: Pučko otvoreno učilište, 2007.

Dobronić, Lelja. *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*. Zagreb: Dom i svijet, 2002

Frale, Barbara. *Templari*. Zagreb: Profil, 2010.

Gilmour-Bryson, Anne. „Suđenje templarima na Cipru“. *Lucius : zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“* 1 (2002.), sv. 2: 199-205.

Klaić, Nada. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 1976.

Matić, Tomislav. „Balkanski križonoše: ekonomska i politička uloga templara na hrvatskom prostoru“, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 41 (2009.), br.1: 367-391.

Matić, Tomislav. „Viteški red u službi monarhije. Hospitalci na hrvatskom prostoru u XII. I XIV. stoljeću.“, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 43 (2011), br. 1: 187-204.

Nicholson, Helen. „ Vitezovi Krista“. *Lucius : zbornik radova Društva studenata povijesti „Ivan Lučić-Lucius“*, 1 (2002.), sv. 2: 159-176.

Šanjek, Franjo. *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1991.

Zaninović, Joško. „Ivanovci (Malteški vitezovi) na tlu Hrvatske do 1526. (povijesni pregled)“. *Croatica Christiana Periodica* 17 (1993.), br. 32: 25-41